

ברכות ה

משה שווערד

1. שערים מצויינים בהלכה

דף ה. לעולם ירגיז אדם יצ"ט על יצה"ר נצחו מיטב כו' ואם לאו יעסוק בתורה שנא' אמרו כלבכם ועל משכבכם. כתב בציונים לתורה (יב): דמוכח מכאן שהמשב דברי תורה בלבדו נקרא עוסק בתורה, מרמייתי על יעסוק בתורה הקרא ד"אמרו בלבבכם". ומשמע מזה דגם ע"י ההורו מקיים מצות ת"ת. וע"י בשו"ע (או"ח סי' מז ס"ג, וס"ד) והמהרהר ב"ת א"צ לברך ברכת החורה, אבל הכותב ד"ת אע"פ שאינו קורא צריך לברך. ובמפרשים שם הקשו

2. צל"ח על ברכות דף ה/א

עולם ירגיז וכו' נצחו מיטב וכו'. נלע"ד דארבע דברים שחישוב כאן דהיינו ירגיז וכו' יעסוק בתורה יקרא ק"ש יזכור יום המיתה, ולכאורה קשה כיון שהזכרת יום המיתה הוא היותר מועיל לנצחו, יזכור לו תיכף יום המיתה...

3. גליוני מנחת חן (בשם ספר מראה יחזקאל)

הכתוב (ישעי' כ"ב י"ג) "הרג בקר ושחוט צאן אכול בשר ושתות יין אכול ושתו כי מחר נמות". וכמאמר חז"ל (שבת ל"א ע"ב) עה"פ (תהלים מ"ט י"ד) זה דרכם כסל למו. יודעין רשעים שדרכם למיתה ויש להם חלב על כסלם".

ומבאן כי אין ערובה להזכרת יום המיתה שעל ידה ינצל האדם מן היצר, זכרון יום המיתה אינו תרופת פלא לביטול התאוות, אלא זכרון לעורר את האדם שישים לב לכך שיש קץ לימיו עלי אדמות, וממילא הרואה בעולם הזה ובתאוותיו את עיקר מגמת חייו ועומד לרשותו רק פרק זמן מוגבל, יתרועע ויתאמץ לחטוף ולהשיג כמה שיותר בהן שהוא עדיין חי להוסיף תאוה על תאוותו, כך לפעמים עלולה עצה לזו להחטיא המטרה.

לאור הדברים יתבאר התמייה העצומה הנצבת בפרשת תולדות 'ויאמר עשו אל יעקב הלעיטני נא מן האדם האדם הזה כי איף אנכי... הנה אנכי הולך למות...' היתכן? שעשו הרשע נוטל את התבלין שכנגד היצר - הזכרת יום המיתה - ומשתמש בו כאמצעי להשגת תאוותיו... כיצה הופך עשו את סדר הדברים ומשתמש בסגולה הרוחנית הנפלאה לחיזוק תאוותו... אתמהא.

אך לאור האמור יובנו הדברים הדק היטב, כי מי שעושה מלחמה עם יצרו ועוסק בתורה וקורא קריאת שמע, הרי כל מגמתו וחפצו להכנס לטרקלין של עולם הבא אשר שעה אחת של קרות רוח שם יפה מכל חיי העולם הזה, אדם כזה גם יודע שיפה שעה אחת בתשובה ומעשים טובים בעולם הזה מכל חיי העולם הבא, לכן הוא מזדרז להתקין עצמו בפרודור. וכנגד היצר הרע המפריע לו בדרכו הוא מתחכם כנגדו בעצה שנתנו חז"ל שיזכיר לעצמו יום המיתה, כשיתבונן באחריתו ויזכר שאינו יודע מתי ימות, יכנס בו פחד שמא יבא לעולם הבא בלתי מתוקן ולא יוכל להתענג על ה' וליהנות מזיו שכינתו, ועי"ז יתגבר על יצרו.

אבל עשו הרשע שבריא לבו כאולם וחלב על כסליו יודע הוא שימות ולפיכך תאב הוא להרג בקר ולשחוט צאן לאכול בשר ולשתות יין - "אכול ושתו כי מחר נמות". וזה מה שאמר עשו: "הנני הולך למות" אחרי שהמליך עליו את הקנאה והתאוה והכבוד והוציא את עצמו מן העולם, ומכיון שידע רשע זה שדרכו למיתה, אמר לנפשו: הואיל וכבר באתי לידי כך אלך ליהנות מהעולם הזה, ולמה זה לי בכורה...

הרג בקר ושחוט צאן... אכול ושתו כי מחר נמות. הרי לפנינו כמה גדול כוחה של הזכרת יום המיתה שהיא כתבלין נגד היצר הרע, ולא עוד אלא שמביאה את האדם לשוב בתשובה שכן הורה רבי אליעזר "שוב יום אחד לפני מיתתך". וכשהאדם שם לנגד עיניו את יומו האחרון בודאי שישוב בתשובה. ברם, אליה וקוץ בה, הזכרת יום המיתה אכן עצה יעילה היא נגד היצר הרע, אבל מאידך עלולה עצה זו להחטיא המטרה ולגרם ח"ו להוסיף ולחטוא כפי שהוכיח בספה"ק "מראה יחזקאל" (לר"ה) ממאמר

ועל זה אמר הכתוב (הושע י"ד) כי ישירים דרכי ה' דוקא בדרך הישרה והמועילה לצדיקים להגיע לחיים הנצחיים באותה דרך נוסף על כך שאף אם תועיל הזכרת יום המיתה להינצל מן היצר, הרי תבלין זה הוא כדוגמת הרפואה שמרפאה את חולת הנפש ועלולה לפגוע בדברים אחרים אודות חריפותה, וכלשונו של ה"ערכי נחלי" (תצא) "הנה כאמת זו הרפואה מן זכרון יום המיתה... שיצייר במחשבתו שהוא כבר מת זה ימים ונרקב בשרו ועורו, ודאי היא רפואה מועלת שעל ידי זה ודאי יתבטל מאתו חימום כל התאוות, אבל יש חשש שעל ידי זה יתחדש בקרבו חולי אחר לנפש והיינו עצלות ועצבות ולא יוכל לעשות שום מצוה בשמחה... אז טוב לו שיעשה נסיונות ולא יקח מיד הרפואה האחרונה, אלא יעסוק בתורה... יקרא קריאת שמע, ואם גם זה אינו מועיל אז יזכור יום המיתה. אבל ... בראותו שכבר גברו עליו התאוות עד קצה האחרון, אז אין לו פנאי לנסות כלל והוא מוכרח מיד לעשות הרפואה של זכרון יום המיתה...

נמצא כי הזכרת יום המיתה אם היתה עצה יעילה נגד היצר הרע הרי לפעמים יש בה חסרון מצד התופעות השליליות שיש בה. על כך נרמז הכתוב (דברים י"א כ"ו) "ראה אנכי נתן לפניכם היום ברכה וקללה - היום" הוא היום הידוע המורה על יום המיתה שהיא כתבלין נגד היצר הרע, ועל כך אומר הכתוב "ראה אנכי נתן לפניכם היום" - התורה הקדושה נותנת עצה של הזכרת יום המיתה כתבלין נגד היצר הרע, ברם, תבלין זה טומנת בקרבה "ברכה וקללה" - שמחד הרי היא ברכה שמתשת היא תאות האדם ומבטלת יצר הרע ממנו, ומאידך יש בה גם קללה שלפעמים עלולה עצה זו להחטיא המטרה ולהביא את האדם לידי חטא, ואף אם תועיל לו להינצל מן היצר הרי יש בה גם תופעות שליליות שמביאים את האדם לידי עצבות ומרה שחורה, ולכן מומלץ לאדם להתגבר נגד יצרו ע"י תורה וקריאת שמע, ואם לא עלתה לו אזי יזכור לו יום המיתה, ובדאי יעמוד לו להינצל מיצרו.

4. הגהות וחידושים מאת הרא"ם הורוויץ

יש לנו לדעת גם כן קרח לפנין זה: שם חסד מוכר חפץ כו'. לכל הקב"ה נתן להם חורב ובמת כו'. איש דמיון. דמוכר חפץ נתנו כחפץ. משל"כ ע"י נתינת חטורה לא נחסר הקב"ה כלום. וגם צויד כשאלמד לחניכו איש עני. ומחבאל ע"ס מ"ר ר"פ ראה דנתינת חטורה מסר גם כנהנת שלמו. וא"כ כ"י דומיא דמסירת חפץ שם שאלמד

5. מהר"ץ חיות מסכת ברכות דף ה עמוד א

גמרא מלמד שכולם ניתנו למשה מסיני. ז"ב ע"י ירושלמי פ"ב דפיאה ופ"ק דחגיגה מלמד שהראה הקב"ה למשה מה שתלמיד ותיק עתיד לחדש היינו הקב"ה מסר למשה מדות הנדרשות והחכמים מוציאים מכללים אלו תולדות וענפים שונים ולומדים סתום מן המפורש וכל הפרטים הללו המה מונחים בכלל:

6. ספר נפש החיים - שער ז - פרק כט

כן להיפוך ח"ו עון ביטול תורה הוא ג"כ כנגד כולם, כי בעברו על אחת ממצות ה', נפגם רק אותו האבר או הגיד לבד המכוון נגדה, שהחיות של הקדושה ואור העליון סוד שם הוי"ה יתברך השורה על כל אבר מסתלקת הימנו ח"ו, ומותא דס"א שריה בי"ר"ל, ונעשה בעל מום חסר מאותו אבר - אבל בעון ביטול תורה ח"ו הוא פוגם את כל אבריו וגידיו וכל כחותיו כולם, וחיות הקדושה של כל גופו מסתלקת והוא נעשה תיכף כמת ממש שאין לו שום חיות ח"ו, כמ"ש, "כי הוא חייד" וכו', וכשארז"ל (ע"ז ג' ע"ב), מאי דכתיב, "ותעשה אדם כדגי הים" למה נמשלו בני אדם לדגי הים? לומר לך מה דגים שבים כיון שפורשין מן המים מיד מתים כך ב"א כיון שפורשין מן התורה מיד מתים, ((כך היא גרסת הילקוט חבקוק רמז תקס"ב על פסוק הנ"ל)): וברע"מ (ס"פ שמיני), (=מה נוני ימא חיותן במיא - אוף ת"ח מארי מתני' חיותייהו באורייתא ואי אתפרשו מנה מיד מתים) [מה דגי הים חיותם במים - אף תלמידי חכמים בעלי המשנה חיותם בתורה ואם פורשים ממנה מיד מתים], וזשרז"ל (ברכות ה' א), אם רואה אדם שיסורים באים עליו יפשפש במעשיו, פשפש ולא מצא יתלה בביטול תורה. ולכאורה יפלא כיון שיש בידו עון ביטול תורה ח"ו הלא אין לך מצא יותר מזה ואיך אמר ולא מצא? אמנם כבר נזכר רש"י ז"ל מזה במה שפירש שם שלא מצא עון שיהיו ראויין היסורים הללו לבא עליו, והוא כי מדתו יתברך שפועל אדם ישלם מדה כנגד מדה, שאותו האבר שקלקל ופגם בחטאו על אותו האבר עצמו מביא עליו יסורין, ותכלית כוונתו יתברך בזה כדי שמתוך היסורין יבין האדם וידע על איזה חטא באו, וישיב אל לבו להיות מודה ועוזב ושוב ורפא לו, ז"ש שאם רואה אדם שיסורין באים עליו יפשפש במעשיו ויבין דרכו מתוך היסורין, ואם פשפש ולא מצא בידו עון אשר חטא באותו אבר ובאותו אופן שיהיו ראויין היסורים הללו דוקא לבא עליו מדה כנגד מדה, יתלה בביטול תורה כי בעון ביטול תורה לא שייך מדה כנגד מדה, כי ביטולה ח"ו הוא נוגע לכל גופו איזה מקום ואיזה אבר שיהיה כנ"ל:

7. פנינים משולחן הגר"א (עמ' רד)

= 1.1. ודברת במ.

איתא בגמרא "אמר רבא ואיתימא רב חסדא אם רואה אדם שיסורין באים עליו יפשפש במעשיו וכו', פשפש ולא מצא יתלה בביטול תורה וכו'" (ברכות ה, א).

לכאורה הקושיה מפורסמת, הלא ביטול תורה היא עבירה ממצוות עשה ולא תעשה. מצות עשה - 'ודברת במ, ולא בדברים בטלים' (וימא יט, ב), ולא תעשה - 'כל הדברים יגיעים לא יוכל איש לדבר' (קהלת א, ח), פירוש, אינו רשאי, כמו 'לא תוכל לאכול בשעריך' (להלן י, ב), ואיך שייך לומר 'פשפש ולא מצא'.

ופירש אאמור"ז ז"ל, שזאת גופא יתלה בחטא ואשמה, מה שלא מצא בעסקיו עול, הלא אין צדיק בארץ וגו'. אלא ששגגת תלמוד עולה זדון (אבות פ"ד מ"ב), ויען שלא למד לכן אינו יודע

8. אור גדליהו (מועדים עמ' 26)

כבר אמרנו שפיקר עבודת היום הוא ציטור הרע, וציטור הרע פירושו הוא, שמפריד הרע מהטוב, ומכניס החלק הטוב לקדושה, ומצטר הרע שנשאר, וזהו עבודת האדם בזה היום לצטר הרע שצקרצו, ולכן פיקר עבודת היום הוא שישוב האדם על חטאיו, שפ"י חשובה הוא מצטר הרע. וחשובה הוא לאו דוקא על החטאים, שגם על המלות שעשה שייך ג"כ חשובה, שאם עשאים עם איזה נגיטה ופני', אז מצטר בהמלוא חלק רע, ולריך לצטר הטוב מהרע, שישאר המלוא נקי מכל סיג ופגם, וכמו שמפרש הגר"א דברי

נקי מכל סיג ופגם, וכמו שמפרש הגר"א דברי הגמרא (ברכות ה.) אם רואה אדם שיסורין באין עליו יפשפש במעשיו, ויש שם גירסא ימשמש במעשיו, שיפשפש במעשיו קאי על החטאים והדברים רעים שעשה, וחזן מזה לריך הוא למשמש המלות שעשה לראות אם הם שלימים, אם אין בהם חמירות של רע, וזהו עבודת היום לצטר הטוב מהרע ולצטר הרע, ונכספ"ק נקרא זה בשם נסירת הרע, להפריד הרע מהטוב.

9. ספר שערי תשובה - שער ראשון אות מז

העיקר השבעה עשר לרדוף פעולת החסד והאמת, כענין שנאמר (משלי טז, ו): בחסד ואמת יכופר עון וביראת ה' סור מרע. ועתה התבונן בסוד המקרא הזה. כי האמנם אם החוטא לא שב אל ה', לא יתכפר עונו בפועל החסד, כמו שנאמר (דברים י, יז): אשר לא ישא פנים ולא יקח שחד, ופירשו רבותינו זכרונם לברכה (ילקוט משלי י"א תתקמ"ז): לא יקח שוחד מצוה, למחול ולהעביר על העונות. ועוד אמרו (ב"ק ג, א): כל האומר הקדוש ברוך הוא ותרו חיו, אבל מאריך אפים, ואם לא ישמעו, ימד פעולתם אל חיקם. אכן זה שאמר שלמה עליו השלום "בחסד ואמת יכופר עון" - על בעל התשובה דיבר, כי יש עבירות שהתשובה ויום הכפורים תולים ויסורים ממרקים, כאשר יתבאר בשער הרביעי. והנה החסד יגן בעד החוטא וישמור עליו מן היסורים, בשגם הצל יציל מן המות, כמו שכתוב (משלי י, ב): וצדקה תציל ממות. ועוד יש עון, והוא עון חלול השם, שהתשובה ויסורים תולים ומיתה ממרקה, כמו שנאמר (ישעיה כב, יד): אם יכופר העון הזה לכם עד תמותו. והנה כאשר האדם משתדל לתמוך ביד האמת, ויעזור אחריה ויתעורר בדבריה, והופיע אורו לעיני בני עמו, ויחזק ידי אנשי האמת ונשא ראשם, וכתות השקר ישפילים יגיעם עד עפר, הנה אלה דרכי קדוש ה' והוד והדר לאמונתו ועבודתו בעולם, ועוז ותפארת במקדש תורתו, על כן בהרבות פעליו לקדש את ה' ולעודד האמת להכין אותו ולסעדו, ונסלח לו מעון החלול עם התשובה בשומו האמת לעומת אשמת החלול, מדת תשובתו נגד מדת משובתו זה באור "בחסד ואמת יכופר עון":

10. משנה ברורה סימן תרטו

(ג) ידאג כל השנה - שמא לא קבלו תעניתו ושמראים לו שהקב"ה אין חפץ בשימושיו [ד] ועיין באחרונים שכתבו שהוא דוקא כשלא היה מחמת רוב אכילה ושתייה או מחמת הרהור וכדומה אבל כשיודע שבא מחמת הרהור וכדומה אף גדול עונו מ"מ אינו בספק מיתה כי הוא בעצמו גרם לו וכן אם עלתה לו שנה אינו מוכרח שהוא בן עוה"ב. איתא בספרים דעיקר תיקון למי שנכשל ח"ו בזה שיתחזק מכאן ולהבא בימי חייו בלימוד [ה] התורה וזכות התורה תגין עליו וכדאיתא במדרש תנחומא אם חטא אדם ונתחייב מיתה לשמים מה יעשה ויחיה [ו] אם למוד לשנות פרק אחד ישנה שני פרקים ואם למוד לשנות דף אחד ישנה שני דפים. [ואם אינו יודע ללמוד יתעסק עכ"פ במידת הצדקה והחסד ויחיה כמו שנאמר רודף צדקה וחסד ימצא חיים צדקה וכבוד עי"ש במדרש] ועיקר לימוד התורה יהיה ע"מ לקיים הדלומד ואינו מקיים נוח לו שלא נברא כמו שאחז"ל וגם לא יהיה בכחה להגין עליו ח"ו:

11. שער הציון סימן תרטו

(ו) ואין כוונת המדרש דבתורה לבד יוצא אפילו בלא מדת החסד כלל, דהלא כבר אמרו חז"ל דהאומר אין לי אלא תורה, אפילו תורה אין לו, אלא רוצה לומר דעיקר התיקון הוא על ידי התורה למי שיכולת בידו להבין דברי תורה, אבל מכל מקום צריך לעסוק גם בחסד ולרחם על הבריות, ועבור זה יכפר עונותיו, וכדכתיב בחסד ואמת יכפר עון, וירחמו עליו מן השמים להוסיף לו חיים, וכמו שאמרו חז"ל, כל המרחם על הבריות מרחמין עליו מן השמים:

12. מהר"ץ חיות מסכת ברכות דף ה עמוד ב

גמרא ואין אמת אלא תורה שנאמר אמת קנה ואל תמכור. נ"ב הכוונה דלכאורה אינו מובן כיון שאומר שאל ימכרו האמת א"כ ממי יקנה. וע"כ הכוונה ע"ד שאמרו חז"ל בתנחומא פ' תרומה כי לקח טוב נתתי לכם תורתי אל תעזבו שבשאר סחורה אם עושה חליפין יש לזה החפץ של זה משא"כ אם למד איש את חברו ענין אחד למען שילמוד חברו עמו ענין אחר א"כ לכל אחד שני ענינים בידו וכן כאן אומר לו שיקנה האמת אשר אין אפשרות למכור דאפילו אם לומד לאחר נשאר הענין שמור בידו והיינו תורה דאין אפשרות במכירה:

13. מהר"ץ חיות מסכת ברכות דף ה עמוד ב

גמרא דין גרמא דעשיראה ביר. נ"ב הנה כלם תמהו איך נשא עצם המת ופירש"י פחות מכשעורה. ואני שמעתי דביר נקרא בלשון הירושלמי סעודת הבראה ובסעודת הבראה צריך להיות בשר ונשא ר"י אצלו העצם מסעודת הבראה. ועי' סדר הדורות ערך ר' יוחנן שהביא ג"כ כן:

14. מהרש"א על ברכות דף ה/ב

חביבין עליך יסורין כו'. אשכחן בכמה דוכתין שהצדיקים היו מקבלים עליהם היסורין באהבה כהך עובדא דראב"ש בפרק הפועלים והיינו היכא דליכא ביטול תורה דהיינו יסורין של אהבה כדאמר לעיל אבל כל הנהו עובדי דהכא משמע דהוה חלישי כ"כ שהיה ביסורים שלהם ביטול תורה כדאמר דהיינו צריכים להקים אותן ולכך קאמרי דלא הן ולא שכתן וק"ל:

15. מהרש"א על ברכות דף ה/ב

אי משום תורה כו'. הוא מבואר ע"פ מ"ש בשלהי מ"ק חיי בני זמוני לאו בזכותא תליא מילתא אלא במזלא וכתבו התוס' שם ובתוספות ס"פ כ"ד דשבת (קנ"ו ע"א) הא דאמרי' אין מזל לישראל י"ל ע"י זכות גדול משתנה המזל ולפעמים אין משתנה כדאמרי' בתענית בר"א פן פדת דא"ל כו' באולי דאיברי בעידנא דזמוני עכ"ל ואפשר דהיינו ההוא חולה דהכא שאמרו בר"א דסתם ר"א בגמרא הוא ר"א בן פדת וז"ש אי משום תורה שהיא חיי האדם כמ"ש כי הוא חייך ואורך ימיך אין זה תלוי בזכות כי לא כל אדם זוכה להרבות בתורה כמ"ש בזה דהכל במזל תלוי אפילו ס"ת שבהיכל וא' המרבה כו' ואי משום זמוני לא כל אדם זוכה כו' דזמוני דעוה"ז במזל תלוי וכמ"ש לו הקב"ה באולי דאיברי בשעתא דזמוני כדאמרי' במס' תענית ואי משום בני דין גרמא כו' ולא בזכותא תלוי אלא במזל וק"ל:

16. מרדכי על בבא קמא - אות ל

קיי"ל כרב נחמן דעביד איניש דינא לנפשיה [עיין בקולון שורש קס"א ענף א'] פסק רבינו מאיר דהני מילי בחפץ המבורר שהוא שלו ומחזיק בו ומסרב להחזיר לו אבל בשאר מילי שאין ידוע אם זה שלו אם לא לית ליה רשות אפילו הוה ליה פסידא לפי דברו דאם כן לא שבקת חיי לכל בריה דכל אחד יאמר לחבירו ודאי ידי מגול קגולת לי ויכה אותו ויחטוף אותו ויאמר עבידנא דינא לנפשיה דודאי רב נחמן לא פליג אמתני' דפ' המקבל המלוה את חבירו אינו ראוי למשכנו ועוד ודא קרא כתיב בחוק תעמוד והאיש אשר אתה נושה בו יוציא אליך את העבט וכן מצאתי בספר יראים דר"נ אמר למילתיה בגולן שדבר שלו בעין ורוצים לגזול [אותו] ממנו (או) [אם] הוציאה גולן ולא נזקף דמי גולתו במלוה וקרא דלא תבא אל ביתו לעבט במלוה (בזוקף) [או בנזקף] למלוה. וראיה מפ"ק דברכות [דאמר] בתר גנבא גנוב וטעמא טעים. והקשה ה"ר קלונימוס הלא מן הדין לקח דקיי"ל עביד איניש דינא לנפשיה וי"ל דהיינו דוקא אותו דבר עצמו וטעמא טעים. שלא גנב לו הארוס ומכאן הביא רבינו מאיר לדבריו דהא הכא ידע רב הונא בודאי שגנב לו דחלילה לקח זמורות אחרים הוא גנב לו הארוס ומכאן הביא רבינו מאיר לדבריו דהא הכא ידע רב הונא בודאי שגנב לו דחלילה לו לרב הונא לעכב מספק וכן משמע הלשון מי קא שביק לי מינייהו והא קא גנב כוליה פ"ל הוא גנוב יותר מכדי חלקו עיין פרק הגוזל בתרא גבי ההוא שותא כו'.

17. ספר בניהו בן יהוידע על ברכות דף ה/ב

שם ואיכא דאמרי אייקר חלא ואזדבן בדמי דחמרא. מקשים איך נחלקים במציאות, ונראה לי בס"ד ששני כתות אלה שניהם שמעו דרב הונא מכר החבית, כל אחת דרך משל אלף זוזי, ושמועה זו היא אמת, ושניהם יודעים בבירור שזה הערך היה ערך היין, דלא אפשר שיהיה החומץ באלף זוז בשום זמן, ולכן כל אחד משני כתות אלו עשה מדעתו אופן של הנס איך היה, ופליגי בסברה, והוא כי כת אחת סבירא ליה ודאי הנס נעשה באופן זה שהחומץ נהפך ליין, ולכך מכר החבית באלף זוז, שזה הוא ערך היין, דאם נאמר הנס היה שעשה הקב"ה סיבה שנצרך העולם באותו זמן לחומץ הרבה, ונתייקר ונעשה לפי שעה כערך היין, שנמכרה החבית באלף זוז, אם כן נמצא תועלת הנוכח לא נעשה לרב הונא לבדו, אלא לכל בעלי החומץ, וקשא למסבר כן, דאם רב הונא עשו לו נס להשלים הפסידו, שאר בני אדם למה ירויחו על ידי כך ריוח גדול למכור החומץ שלהם בערך היין, ועוד יש דוחק גדול בזה האופן, דלפי זה אין כאן הוכחה שנעשה הנס לרב הונא על אשר קבל ליתן לאריס חלקו, דיש תלות דבר זה במקרה הזמן, ולכן מחמת קושיות אלו סבירא ליה שהחומץ נהפך ליין:

אך כת הב' סבירא ליה מוכרח אתה לומר שהנס היה באופן זה שהחומץ נתייקר ונמכר בערך יין באלף זוז, ואף על פי שיש דחוקים בזה כאשר אמרנו, עם כל זה מוכרחים לסבול דחוקים אלה, ולא נוכל לסבול קושיות שיש באופן הראשון, חדא כללא אית לן למעוטי בניסא עדיף דקשא לעשות שינוי הטבע, ואם תאמר באופן הא' שנהפך החומץ ליין היה זה שינוי הטבע, ועוד קושיא חזקה יותר, דאין נהנין ממעשה נסים, ובפרט חסידים ואנשי מעשה, דבר זה אצלם כאיסור גמור, וכדאיתא בתענית דף כ"ד, דאמר לו רב מרי לא תיקנו מהאי דמעשה נסים הוא, ואף על גב דהוה רעב בעולם, וכן איתא עוד התם במעשה דרבי אלעזר איש ברתותא, דלא רצה להנות ממעשה נסים, יעויין שם, ולכן מחמת קושיות אלו סבירא ליה שהנס היה שנתייקר החומץ, נמצא

בסברה הוא דפליגי, והשמועה היתה שנמכר החבית דרך משל באלף זוז וזו היא אמת

ונראה לי בס"ד לומר דכת הא' מתרצי להני קושיות כך, דאף על גב דשנוי הטבע קשה, עם כל זה הכא שאני שרצה הקב"ה לפרסם מעלת הצדיק רב הונא, וגם לפרסם כוחה של תשובה, ולכן עשה הנס בשינוי הטבע, דאית ביה פרסום יותר, וקושיא הב' מתרצי לה כי שינוי החומץ ליין אין הנס ניכר ונראה למראה עינים, כי מראה היין והחומץ שוים הם, ורק ההפרש בטעם וריח, מה שאין כך הן גמרא דתענית ניכר הנס בשינוי החול להיות סולת, וכן גבי רבי אלעזר איש ברתותא ניכר הנס בעין, שנתמלא האוצר חטים מה דלא הוה, ועוד יש ליישב דהכא לא הרויח רב הונא מן הנס יותר ממה שהיה לו בידו תחלה, אלא רק נתמלא חסרונו מה שהיה צריך להפסיד בחומץ, כי תחלה היה לו יין בסך ארבע מאות אלף זוז, ועתה גם כן מכר החומץ בסך ארבע מאות אלף זוז, וכל כהאי גוונא יש להבין דאין בזה חשש משום נהנין ממעשה נסים:

ואפשר לרמוז בס"ד לפי דברי האיכא דאמרי שהחומץ נהפך ליין, ללמדנו כוחה של תשובה, שהזדונות נהפכים לזכויות,

ולפי דברי האיכא דאמרי דסבירא ליה אייקר חלא, נרמז בזה כוחה של תשובה, שהמכה עצמה תהיה רפואה, וכמו שאמרו רבותינו ז"ל, באזמל שהוא מכה, בו הוא מרפא:

18. פתח עינים - להחיד"א

• **איכא דאמרי הדר חלא והוה חמרא ואיכא דאמרי אייקר חלא ואזדבן בדמי חמרא.**
אפשר דהני תרי לישני פליגי בפירוש דברי רב הונא שאמר קבילנא דיהיבנא ליה דאיכא דאמרי קמא סבר דרב הונא קבל לתת לו על מה שעבר נמי ומשום הכי סבר דהנס היה דהדר חלא והוה חמרא דכבר תקן גם לשעבר ומשו"ה נתקן היין. ואיכא דאמרי סבר דרב הונא קבל לתת לו מכאן ולהבא דוקא דמאי דהוה הוה ומשו"ה לא נתקן החומץ כמו שהוא לא תקן לשעבר רק בעבור מה שקבל להבא ניצול מהפסד ואיקר חלא וכו' :

19. פתח עינים- להחיד"א

מיניה עכ"ד והשתא אפשר דהני לישני קשיא
להו דמה הרויח רב הונא בזה והלא אסור
ליהנר ממעשה נסים ולזה באו לתרץ כל חד
לפום שיטתיה. ואיכא דאמרי קמא סבר דכיון
דמעיקרא הוה יין ועל ידי חטא נעשה חומץ
כי הדר והוי חמרא הו"ל כמבריא ארי דכבר
הוה יין ואריא דחטא חימצו והנס הבריא הארי
והדר למילתיה ושפיר. ואיכא דאמרי סבר דנס
גדול הוא ואסור ליהנות ממנו אלא המציאות
היה דאייקר חלא וכו' דכיון דהחומץ ישנו
בעולם מה שהוקר אינו בכלל אסור ליהנות
ממעשה נסים וכההיא דאמר רבי חנינא יאמר
לחומץ וידליק ודין עדיפא דלא נשתנה טבעו
ושפיר דמי ליהנות ממנו :

20. רבינו יונה על הרי"ף ברכות דף ג/א

על תפלתו שתהא סמוכה למטתי. ומיירי בתפלת שחרית שאין לו לעשות שום מלאכה קודם שיתפלל דאי בתפלת ערבית צריך שיתפלל אותה לכתחלה ביציאת הכוכבים קודם שיאכל וישתה כדכתיבנא לעיל ורש"י ז"ל פי' שהיה נוהר דאפי' לקרות לא היה רוצה אחר שעלה עה"ש עד שיתפלל ואומרי' רבני צרפת ז"ל שלא מצינו בשום מקום שהלימוד יהא אסור. ואפי' לדברי

רש"י ז"ל אין לאוסרו אלא כשלומד לעצמו מפני שיכול להתפלל תחלה ולחזור ללימודו אח"כ אבל במי שמלמד לאחרים ודאי מותר כיון שהשעה עוברת דכות הריבם דבר גדול הוא ואם לא ילמדו עכשיו יתבטלו ולא יוכלו ללמוד אח"כ שכן מצינו ברבינו הקדוש ז"ל שהיה מלמד לתלמידיו וכשהיה מגיע זמן ק"ש היה מעביר ידיו על גבי עינו וקורא ק"ש וחוזר ללימודו ואח"כ הי' מתפלל ולא היה חושש אע"פ שהיה מגיע התחלת זמן התפלה ולא חיישינן שמא ישכח ותעבור השעה דכיון שהתפלה דרך הוא להתפלל אותה בכל יום יתן אל לבו הדבר ויזכור ויתפלל:

21. רבינו יונה על הרי"ף ברכות דף ג/א

שנים שנכנסו לבית הכנסת להתפלל וכו'. והוא הדין אם נכנסו בני אדם הרבה לבית הכנסת אע"פ שלא נכנסו ביחד שאותם שנשארו אחרונים יש לאחד להמתין לחבירו מיהו אם נכנס יחידי בשעה שלא יוכל לסיים עמהם תפלתו אין חבירו חייב להמתין לו דכיון שרואה שלא יוכל לסיים עמהם ונכנס איגלאי מילתא דאדעתא דהכי נכנס ואינו מפחד אם ישאר יחידי וכי אמרי' שחבירו חייב להמתין דוקא כשאינו מאריך בדבר אחר אלא בתפלתו אבל אם הוא מאריך בבקשות ובדברים אחרים אין חבירו חייב להמתין בשום ענין:

22. רבינו יונה על הרי"ף ברכות דף ג/א

טורפין לו תפלתו בפניו שנאמר טורף נפשו באפו. פי' נפשו תפלתו מלשון ואשפוך את נפשי ונפרעין ממנו מדה כנגד מדה כמו שהוא טורף לתפלת חבירו שמתוך שהניחו יחידי נטרפה תפלתו כך טורפין תפלתו שלא תהיה תפלתו מקובלת:

23. מהרש"א על ברכות דף ה/ב

טורפין כו'. כענין שאמרו שיש מלאכי רחמים המביאים תפלת אדם לפניו יתברך ואם אין אדם זוכה לכך יש מלאכים אכזרים ומקטרגין שטורפין את תפלתו ומונעים אותה מלהגיע לפניו יתברך וז"ש טורף נפשו זו תפלה כפירש"י באפו שהוא מלאך האכזרי הנקרא אף כמ"ש בנדרים (ל"ב ע"א) והיא מדה כנגד מדה שהוא גורם לחברו שהוא חרד בתפלתו ונטרפת ...

24. ספר בניהו בן יהוידע על ברכות דף ה/ב

שם טורפין לו תפלתו בפניו. נראה לי בס"ד טעם לזה כי המתנה שממתין לחבירו מורה על חיבור ואחדות, והיוצא ומניה חבירו במורא ופחד זה מורה על הפירוד, שאומר שלום עליך נפשי, ואינו רוצה בחיבור ואחדות, ולכן טורפין תפלתו בפניו, כי על הרוב אין תפלתו של האדם שלימה מצד הכונה. אך בשלם חסרונה מחמת הצטרפות שלה עם תפלות הצדיקים שהם שלימות. והם מושכים תפילות החלשים, כמו ספינה של אש שמושכת עמה ספינה פשוטה, ולכך זה שאין לו חפיץ ורצון בחיבור ואחדות. אז מדה כנגד מדה תפלתו לא תהיה מצטרפת עם תפילות הצדיקים. ונבדלת ונפרדת מהם. ואז יוכר חסרונה ואין בה כח לעלות. ולכך טורפין לו תפלתו בפניו. ולכך גורם גם כן סילוק שכינה מירשאל, כי השראת שכינה בישראל יהיה על ידי קיום תרי"ג מצות, ובאמת אי אפשר שיהיה כל אדם מקיים הכל, אך על ידי החיבור ואחדות נחשב כל אחד ואחד קיים כל תרי"ג מצות, וזה לפי שיטתו שאינו רוצה באחדות וחיבור לכך גורם כך, ובזה יובן הילפותא מקרא לוא הקשבת למצותי, ופירוש רש"י שצותי לגמול חסד, וקשא למה נקיש לשון רבים, ובזה ניאם שאם המתנת שאתה מודה וחפיץ בחיבור ואחדות, אז תזכה למצות רבים משל אחרים:

מנוחה

שער יהוד המעשה ה"א

וקדושה

במלך גורא על שרפי מטלה • וגם אהה הקטרג עלינו •
 ואיך נשא פנינו לפני המלאכים והאדויקים ולפני ב"ד
 של מטלה • ומלפני אלהינו נהגרש לגמרי • אנה נכהר
 מפני הצובה והכלימה • ועוד אומרים אל השכל • דע
 שבכל רגע שאחה תסיח דעהך משמירת הרשע הזה
 אחה מכנים ללם צהיכל ה' (עי' בס' נה"ח ש"א פ"ד) :

ה ג ה

ואפשר לפרש הנמ' (ברכות ה' א') לעולם ירגיו אדם הי"ט
 על ה"ה"ר • אם נלחו מוטב • וא"ל יעסוק בדברי תורה
 (לשון עסק פי' בכל כחו ע"ל) כי על ידי למוד בכל כחו •
 יתקדש (ע"ל בשער התורה ת"נ) ויגורש הי"ר • וא"ל יקרא
 ק"ש • ר"ל כי א"א שלא יתגרש הי"ה"ר ע"י חורה • ע"מ שתורהו
 פסולה ע"כ יקרא ק"ש יקבל עול מלכות שמים בכל נפשו ואז יהא
 למודו לשמה וכל חנאיה • ויהא למודו קודש ויופיל לגרשו •
 ואם כ"ז אינו מועיל יזכיר לו יוס המיתה • הם הפערת
 המבואר בפינים :

רגע שיגלהך מוטמנד ללם צהיכל ה' • ומעשך הטובים
 נדחים לנקום הקליפה והטומאה עד שחשוב
 בחשובה שלימה :

מ בל הכחוב לעיל לא נודע לי הוקן הדבר עד
 אחר ששים משנותיי דע שהי"ה"ר נקרא בשבע
 שמות • על שבע כחות שיש לו להחטיא את האדם •
 בשבע כוגי עבירות : והכח שנלחם עם איש יהודי
 משנה הששים ולמעלה נקרא לפוני על שם שטיקר
 מלחמתו לקלקל מפוני הלב • הם להאמין בה' וחורתו •
 ויהר האמונות שמחויבים גם למסור נפשו למיתה ולא
 להחסיר אחת מהם • ואספר לכם בני את החללה אשר
 מלאחתי בבהי"ני ה' עד למעלה מששים פחלום מלאחתי •
 את הרו"ח האורב לי במושבו שצדרי לבי • מספק
 לי על צוראי ועל תורתו • ועל מלותיו • ועוד לא צו
 להכחיש הכל בהחלט • אודה ה' בכל לבב שמשך חסדו